

Stanislaw Yeji LETS
(06.III.1909-07.V.1966)

Polyak şairi, filosof, satirik yazıçı və aforizmin böyük ustası.

Bir vaxtlar Avstriya-Macaristan imperiyası tərkibindəki Qalitsiyanın iri mədəniyyət mərkəzi Lvovda dünyaya göz açdı. Polyak, avstriyalı və yəhudi qarışıqlı olmağı mənəvi aləminin təkamülündə və şəxsiyyətinin təşəkkülündə həyatı boyunca onun parlaq bədii təfəkküründə bəzən ahəngdar-

Əsrin aforizm ustası

lıq, bəzən də əzab, işgəncə dolu ziddiyyətlərə meydan verdi.

Birinci nəşri 1957-ci ildə gerçəkləşən "Dağınq düşüncələr"i ona böyük ad-san qazandırdı. Adı "dağınq"dır; özüyə bir ayrı intellektual formasiya yaratmışdı. Həqiqətdə dünyanın ən nizamlı fikirləri toplanıb orada. Hamısı bilgi yüklü, hamısı da bomboz həqiqətlə zəngin... Cild-cild kitablardan alın biləcək qədər dərin hikmət dolu həmin aforizmlər həm də "asanca yadda qalan həqiqətlər" idi... Kitab uzun müddət Qərbdə bestsellerlər siyahısında ilk sırada yer aldı. Ondən satirlər ən yüksək siyasi tribunallardan belə dəfələrcə səsləndi.

Ölümündən bir az əvvəl yazmışdı: "Mən yaradıcılıqla dünyanı qavramaq istəyirdim". Bu istəyin çin olmağının nəticəsidir yəqin, yazdıqlarını oxuduqca özünə doğru aparan yolda həyatı anlamağa, varlığı dərkə elə bil addım-addım yaxınlaşırsan.

...Bir yol oxucusundan belə məktub aldı: "Sizin aforizmləri anlamaq üçün dərin mütləli olmaq gərək". Cavabında isə yazdı: "Əlbəttə!". İkisi də haqlıydı. Letsi oxuyub dərk etmək üçün nələri, nələri bilmək gərəkmiş?!

Lets (öz sözləriylə):

- azadlıq məfkurasinə əsir düşmüşdü;
- azadlıq nəğməsinə başqasının çaldığı havaya oxumağın mümkünliyinə inanmırdı;

- başqalarının idealını əllərindən alan kəslərin idealının olduğuna şübhə edirdi;

- bir xalqın nəyə güldüyünü desən, sənə həmin xalqın hankı yolda qan axıtmağa hazır olduğunu söyləməyə hazır idi;

- qar uçuqununa görə bir qar dənəciyinin belə özünü təqsirli bilmədiyini bilirdi;

- cırdanlarla ünsiyyətin, bel sütununu əydiyini də bilirdi;

- zülmətləri tonqallarla yarmağın mümkün olmayacağını da bilirdi;

- bir belə sürü içində bəxtiyar çoban olmağın çətinliyini gözünün önünə almışdı;

- görürdü ki, arxa ayaqları üstə dikələndən bəri insan heç cür tarazlığa nail ola bilmir. Ona görə deyirdi: "İnsan ol! Meymunlar artıq bunun öhdəsindən gəlir".

- yenə də xəbərdar edirdi: "Unutmayın - insanın seçimi yoxdur; o, insan olmalıdır";

- savadsızlığı savadsızların ləğv eləməyindən ehtiyatlanırdı;

- fikrin hakimiyyətin əli yetməyəcək qədər dərin olmağını istəyirdi;

- uzaqlığın hələ həsrətin, kədərin gücylə ölçüldüyü vaxtların övlədiydi;

- həqiqətə baş yendirməzdən əvvəl o həqiqəti idrak etməyin gərəkliliyinə əmin idi;

- özünün bir tək "İnsanın tanrılaşdırılmağı Tanrının insanlaşdırılmağına yol açdı" cümləsinə prometeyci zehniyyətin dörd yüz illik uzun tarixinin xülasəsini necə sığdırmışdı;

- "boş, mənasız şeylərin insanlar arasında ünsiyyət vasitəsi olmağı kimi son dərəcə maraqlı hadisənin şahidi" tək görürdü ki, elə bizim mənasızlığımızdır dünyanı mənasız edən;

- zamanın bağlarının qırıldığı və insanlığa xəbərdarlıqlarla dolu XX əsrdə qalmaq üçün düşünüb tezəcə bəlkə zamanın bir başqa cürə hesablanmasının xəyalını qururdu;

- Adəm övladına "yamyamlığın süqutu" nun müjdəsini belə verirdi: "bax, artıq diksinir insan insandan";

- insanın insanlararası bu uzaqlığı nə zaman dəf edəcəyini daim düşünürdü;

- insanların tənhalıqlarını körpü yerinə divar tikmələrinə bağlayırdı;

- ədalətin hər zaman öz tərəfində olması olduğuna da varlığı qədər əmin idi;

- yazırdı ki, ünsiyyət vasitələrinin belə sürətlənməyinə baxma, hədəflərimizə daha yavaş çatırıq;

- deyirdi $E=mc^2$ tənliyini (Eynşteynin nisbilik nəzəriyyəsi) görəndə adam öz çətinliyindən xəcalət çəkir;

- bir də deyirdi əhalinin həddən artıq sıxlığı ona gətirib çıxardı ki, bir adamda neçə adam yaşayır...

- məntiqdən isə yalnız müdriklik səmtinə geri çəkilməyə dəvət edirdi;

- çox bulaqdan su içmişdi və əbədiyyən susuz idi;

- özünə o qədər qalib gəlmişdi, yenilməzliyindən də cana gəlmişdi;

- daha mühüm işləri vardı - ölümlə məşğul idi;

- o fikri ölməz sayırdı, daim yenidən doğula;

- təsəvvürünə gətirmirdi ki, dünyanın axırı həqiqətin təntənəsindən əvvəl gələ;

- və əmin idi ki, yalanlarla yaşayan həqiqətlə də yaşar...

Letsdən ötrü "mövcud olmaq deyil, "düşünmək, düşünmək, düşünmək" vardı... "Fikir, düşüncə" dilinin ən işlək sözlərindəndi.

Həqiqət təşnəli Lets, beləcə, dərin mənalı hikmətamiz fikirlərin bənzərsiz örnəklərini yaratdı. Əslində o örnəklərdə ədəbi sənət növü və fəlsəfi məzmunlu bədii şəkil kimi aforizmin büsbütün yeni həyat qazandırdığını görmək mümkündür. Hər birində həm satira, həm şeriyət, həm bir kinayə var... Az qala hamısı da daim hüzn içində, dərin düşüncəlidir, mənalı sayırşdırır, özü də gur işiq saçır. "Mənasız ömür sürməyin - nəfəs dərmədən düşünməyin" dərin izləri var hər birində. Alın yazısı tək bu "özünlə söhbətlər" əsl poeziyadan heç seçilmir. Qısa-qısa anladığı hikmətlərin isə kökü qədimlərə söykənən gerçəklərdir. İnsan oğlunun bütün zamanlarda yolunu işıqlandıran o hikmətlər, necə deyirlər, indi üçün "elə köhnə şeylərdir ki, bəşəriyyət onları artıq unudub"...

Cəlal MƏMMƏDOV
filologiya elmləri doktoru

Dünən Letsin doğum günüyüdü...

LETS deyirdi...

Başqa dillərə tərcüməsi mümkün olmayan yazarlar var. Elələri xaricdə rahatca təbliğ edilə bilər.

O yazıçılar ən asan satılır ki, kitablarını kimsə almır.

Pis kitablər partlamamış mərmi kimidir. Ehtiyatlı davranın - onların müəllifləri hələ uzun illər təhlükəli olacaq.

Ədəbiyyatı tez-tez günahlandırır ki, gerçəklərdən məbusların qaçışını asanlaşdırır.

Dünya sözdən yarandı, söz birləşməsindən deyil.

Həmişə axtarışda olan şair - ədəbiyyat üçün tapındır.

Bir tək yumor hissi bizi həyatın gülünlüklərlə bərləndirməyə gücündədir.

Zamanın fəciyi çıxış yolunu gülüşdə tapır.

İncəsənət yara aldığı yerdə çiçəklənir.

Fantaziya yalan olmamalıdır.

Plagiatorlar rahat yuxuya gedə bilərlər; axı Muza qadınıdır - kimin birinci olduğunu məgər deyərmi?

Sadəcə inanmaq istəmirsən ki, kitab çapınadək yalan olubdur.

Satiriklər öz dillərini fəlsəfə daşında itiləməlidirlər.

Sənət adamları hey, unutmayın ki, panteon - qəbiristanlıqdır.

Sənət aləmində realistlər qədər yalan danışan yoxdur.

Sözlərin heç bir anlam ifadə etmədiyi dövrdə ikimənalı olmaq çətindir.

Siyasi təmsil personajı heyvansa, inan, demək ki, dövr insanı deyil.

Sözə inamımı itirmişdim. Onu mənə senzura qaytardı.

Şekspirin vaxtında mədəniyyət naziri kim imiş görən?

Sözlərin qiymətdən düşməyi ancaq milli valyutayla olur.

Şairlər uşaq kimidir; elə ki yazı masası arxasında oturlar, ayaqları yerdən üzülər.

Şedevr yaradanlarda gör nə qədər sadizm var!

Tanıdığım biri vardı, o qədər az oxumuşdu ki, klassiklərin kəlamlarını məcbur qalib özümdən quraşdırırdı.

Ürək ağrısından əziyyət çəkəsən və lirik olmayasan?

Onda nə mənası varmış?

Yalanlar ölkəsində təxəyyül ölür gedər.

Gələcəkdə senzurada da düşünən maşınlar oturacaq.

Gəlin bacardıqca qısa yazaq, onsuz da həyatda söz əlindən tərpənmək olmur.

Yazarlar hey, mürəkkəblə deyil, qanla yazın. Amma başqasınınkı olmasın.

Yumor hissi ən çox ölümlərdədir; bir ucdan hamıya gülürlər.

Tarixdən bütün yalanların silinməyi o demək deyil ki, yerdə ancaq həqiqət qalacaq. Ola bilər, yerdə ümumiyyətlə heç nə qalmasın.

Hakimiyyət orqanlarını tənqid öz əksini tənqidçinin orqanizmində tapır.

Hamletin sualı hər məmləkətdə bir ayrı cür səslənir.

Hey filosoflar, axtarmayın fəlsəfə daşını! Boynunuza bağlayacaqqlar onu.

Hələ Homerdən bəri mən bu yazarı diqqətlə izləyirəm.

Çox kitablardan ancaq tək-tük fikirlər qalır.

Niyə birdəfəlik o fikirlər yazılmaya?

İkimənalı sözlər çox mənalı törədir.

Hər söz fikirdir, amma bunu hər cümləyəçün demək olmaz.

Nağıllar heç vaxt zövqümü oxşamayıb. Həmişə düşünmüşəm ki, onlar gerçəkdir.

Nağıllara inanmayın. Onlar həqiqət olub.

Nə zaman ki, yumor hissini itirirəm, ondaca mənə filosof deyirlər.

Bir çox ilham mənbəyində muzalar ayaq yuyur.

İlham pərilərinin şeir-sənət xiridarı olduqlarına şübhəm var.

"Mən sabahın şairiyəm" - deyə o bəyan elədi. Cavabında: "Bu haqda birisi gün danışarıq" - dedim.

Elə zəif əsərlər var, səhnədən heç cür düşəmmir.

Bəzi milli faciələr fasiləsiz oynanır.

Bircə düşünsənə! Prometeyin Allahlardan oğurladığı odda Cordanu Brunonu yandırdılar.

Bəzən də ancaq səhnədən düşəndən sonra bilirsən ki, hansı rolu oynayırdın.

Bütün böyük faciələrin sonu olur, amma kim axıracan dayana bilir ki?

Məgər "düşünən insan" sözündə təyin insanlığa komplimentmi ehtiva edir?

Gündə səkkiz saat düşünmək hüququ tələb edirik!

Klassik doğulan ölmür. Unudulur.

Dahi olduğunı bilməyən dahi dahidirmi?